

Doç.Dr.Şinasi AYDEMİR
Mimarlık Bölümü,Şehircilik Anabilim Dalı
KTÜ.Müh.Mimarlık Fakültesi

1988 Mimar Sinan Yılı 'SİNAN VE SANATI ' Paneli

Bildiri : SİNAN ' IN PLANCI (ŞEHİRCİ) YÖNÜ

Sinan'ın plancı yönünden söz edebilmek için o dönemin kentini kısaca hatırlamak gerekir.

Sinan,dönemi içinde sadece İstanbulda oturmamış,ordu ile hem doğuya,hem güneye ve hende batıya gitmiştir.Böylece Sinan İran,Mısır ve batıda Viyana önlerine kadar olan bölgedeki şehirlerin bir bölümünü görmüş,gözlemlerde bulunmuştur.Tabii ki ,içinde yaşadığı ve geliştiği İstanbul'da,hem Osmanlı hem de Bizans kent dokusuna yabancı değildi.

Kısaca Osmanlı kenti,kendilerinden önceki Türkkentleri gibi,cami-ve külliyesi merkez alan ve merkez etrafında ticaretin geliştiği yerlerdi.Bunlardan farklı olarak İstanbulda Bizans kent dokusunun elemanları yer almaya devam etmektedir.Bu ikili kültür ortamı içinde Sinan mimarlık ve şehirciliğini geliştirmiştir.

Bu döneme gelinceye kadar Osmanlı İstanbul'u Fatih Külliyesi ile Beyazıt Külliyesi arasında ve çevresinde gelişmiş,bir yandan da Haliç ve yamaçlarındaki ticaret ve konut gelişmeleri güçlenmeye devam etmiştir.Bu döneme kadar Beyazıt-Edirnekapı aksı gelişmiş,kentin silüeti ortaya çıkmıştır. Sinan bu aksı daha da belirginleştirmiş,silüeti güçlendirmiş,Şehzade ve Süleymaniye Külliyesi için her yönden algılanabilen özellikte yerleri seçmiştir. Böylece,kendinden önceki kent dokusu ile bütünleşmeyi sağlamıştır.

Sinan döneminde İstanbul 500.000 nüfuslu bir kent olmuş ve yeni kentsel alt yapılara gereksinme belirginleşmiş,var olanlar da elden geçirilerek eski-yeni alt yapı bütünleşmesi de sağlanmıştır.

İşte bu ortamda,yeni mahalleler,yeni gelişme alanları ortaya çıkmaya,kurulmaya başlanmış,Eyüp,Azapkapı,Galatasaray,Kasımpaşa Kanıni döneminde gelişmişlerdir.Boğaz yerleşmeleri ve Üsküdar'da yine bu dönemde gelişmeye başlamışlardır.

Toplumda ise giderek güçlenen bir vakıflaşma geleneği devam etmekte.vakıflar yolu ile hem kentin sosyal alt yapısı sağlanmakta,hem

de vakıf bırakmak isteyenler kentin gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar. Saray ve devlet büyükleri tarafından yaptırılan vakıflar, ki önemli yapılardır, bu dönemde Sinan tarafından gerçekleştirilmiştir. Ser Mimarını-Hassa olarak Sinan, hem kentin gelişmesini, imarını denetleyecek, hem de yeni gelişmelere yön verebilecek bir konumdadır.

Değişik yerler, imparatorluklar görme fırsatını bulan Sinan, çok kısa sürede birbirinden ilginç, değişik kültürlerin sanat-mimarlık ürünleri kadar, oraların kent ortamını da görme, gözleme olanağını bulmuş, bunlardan kendi sentezine ulaşmıştır. Sinan Romalı ve İngiliz çağdaşlarının rönesansla getirdikleri bazı kentsel tasarım ilkelerini de göz ardı etmemiş olsa gerekir (Palladio, Bramante, Vinci, Michalangelo, Wren gibi).

Fiziki bakımdan kent dokusunun, manevi bakımdan ise toplumsal dokunun odak noktaları olan cami ve külliye için seçilen yerler, yaratılan kent mekanları ve eserlerinin kent dokusu içindeki yerleri artistik kent planlama kurallarına son derece uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Bugün bile, büyük kentsel projeler olan üniversite kampüsleri, ya da büyük kent merkezi geliştirme projeleri olarak bildiğimiz projeler gibi, o günün külliye, bütün birimleri arasında ve kent dokusu için bir bütünlük sağlayacak şekilde tasarlanmışlardır. Sıbyan Mektebinde, Medreselerine kadar olan eğitim kurumları ve bunlar için gerekli sosyal hizmetlerle, bu hizmetlerin kentten sağlanması, ardında güçlü planlama kavramları olmadan gerçekleştirilebilecek projeler degillerdir. Sinan iste bu 'zor' olanın da ustasıdır.

Bugün kentsel mekan, toplumsal mekan, kişisel mekan diye tanımladığımız kavramlar Sinan külliyelerinde, kervansaraylarında bulunduğu kent ortamlarında ve camilerin konumlarında görülmektedir. Sinan biryandan da var olan kent dokusuna uyumaya çalışmıştır. Eminönü - dekentin en zengin ticaret bölgesinde, Tahtakalede ~~garpı~~ bütünlüğü bozulmasın diye, yaptığı caminin altına bir dolu dükkan yerleştirmiştir. Ya da, Edirne Rüstem Paşa Kervansarayında olduğu gibi, bulunduğu sokak dokusuna aykırı düşmemek için düz olmayan bir cephe hattı oluşturmuştur. Yaptığı külliyelerde de, ~~Bin~~ daha küçük, daha zengin mekanlar yaratacak şekilde düzenlemiş ve insan ölçөгünü yakalamıştır.

Sinan, diğer taraftan kentsel alt yapı tasarımına ve kapasite hesaplarına da önem vermiş, su yolları, su kemerleri tasarlamış ve inşa etmiştir. Bunların bir bölümünü de mevcut Bizans su yolları şebekesi ile birlikte kullanarak, eski ile yeni bütünlüştürmüştür. İstanbul su yolları Sinanı'nın ^{Planlama ve} mühendislik ürünleridir.

Sinan aynı zamanda stratejik ve uzun dönemli planlama ile uğraşmış, uzak görüşlü bir plancı olduğumuda göstermiştir. Sapanca nehrini Marmara'ya bağlayarak değirmenler, tersanelerden oluşacak bir büyük projenin de içinde yer almıştır. Başında bulunduğu teşkilat aracılığı ile özel konut yapımı, yapı-yol ilişkilerini de denetim altında tutmuş, zararlı işyerlerinin konut bölgelerinden uzak tutulmasına özen gösterilmiştir.

Özetle, Sinan mimar olduğu kadar plancıdır da ve plancı olarak yapı ile zemin arasındaki ilişkilerde jeomorfoloji, topoğrafya, flora, peyzaj, kontur, silüet, harmoni, yapısal bütünleşme, görüş açısı (vista), gökyüzü hattı (skyline) gibi bugünde kullanılan planlama ilkelerini kullandığını görülmektedir. Kent formunun doğal yapıya uygunluğu, anıtsallık (şehir tacı), odak noktaları yaratarak gelişmeyi yönlendirme ilkelerinin de uygulayıcısıdır.

Sinan planlama için örgütlenme ve denetim, teknik bilgi, yapılabirlik, ekonomi gibi modern planlama daki ilkeleri de çalışmalarında izlemiştir. Bu bakımlardan da Sinan büyük bir şehircidir de.

Kaynaklar:

- Aslanapa, Oktay (1971), Turkish Art and Architecture, Faber and Faber
 Goodwin, Godfrey (1971), A History of Ottoman Architecture, Thames and Hudson.
- Hürriyet Gösteri (1988), 400. Anma Yılında Sinan
- Kuban, Doğan (1967), Mimar Sinan ve Türk Mimarisinin Klasik Çağı, Mimarlık,
- Kuban, Doğan (1970), İstanbul'un Tarihi Gelişimi, Mimarlık
- Kuran, Abdullah (1986), Mimar Sinan, Hürriyet Vakı Yayınları
- Oltaylı, İlber (1976), Tarihsel Evrim İçinde Mimar, Mimarlık
- Anonim (1968), Koca Sinan, 380. Ölüm Yıldönümü